DIALECTAL AND SOCIOLINGUISTIC ASPECTS IN THE SPEECH OF FRASIN CITY FROM SUCEAVA COUNTY

Violeta-Cristina Grefelian (Pitișciuc)
PhD. student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract:The present article aims to analyze the language spoken in Frasin, Suceava County, from a dialectal and sociolinguistic point of view, in order to outline the picture of the Moldovian subdialect, but also to establish the relation between norm and variation and the capacity of the speaker subject to adapt to the communication situation. Being considered as a working tool, the article also includes data about the researched locality, informants investigated in conducting dialectical inquiries, with the sole purpose of providing accurate information for clearer understanding of language evolution. Regardless of the differences of language spoken that are customized from one individual to another or from one social layer to another, there is, however, only one language in which individuals are understood and they are aware of the fact that they belong to a single linguistic collectivity. Following the discussions held with the locals and the applied questionnaire, it was established that none of the speaker subjects use literary language exclusively, noticing that the educational factor and the social hierarchy are increasingly influencing the evolution of spoken languages.

Keywords: dialect, norm, variation, dialectal inquiry.

Dialectele, subdialectele și graiurile sunt noțiuni care duc la descrierea structurii dialectale a limbii noastre și au suscitat interesul oamenilor de știință atât prin varietatea formelor fonetice, gramaticale și lexicale – altele de la o regiune la alta –, cât și prin accepțiile diferite cu care erau folosiți acești termeni de către cercetători. In privința accepțiilor diferite, amintim faptul că există cercetători care nu utilizează noțiunea de subdialect, ci vorbesc de grai, cum ar fi Iorgu Iordan, dar și cercetători care utilizează termenul de dialect, în locul celui de subdialect/grai, de exemplu, conform părerii lui G. Ivanescu, „dialectele" sunt: moldovenesc, muntenesc, bănățean, crișean-maramureșean. Neogramaticii au fost primii, pe plan istoric, care au studiat aprofundat graiurile și au dat o definiție dialectului, încurajând cercetările ulterioare de teren. În momentul de față, cercetătorii definesc dialectul drept o varietate a unei limbi vorbită într-o anumită zonă geografică sau drept cea mai cuprinzătoare subdiviziune a limbii, fiind individualizat printr-un sistem de particularități specifice, dar care menține cele mai multe caracteristici proprii limbii căreia îi aparține. Dialectele iau naștere în urma procesului de diversificare a limbii și sunt datorate diferențierii teritoriale a societății și apartenenței vorbitorilor unor categorii sociale diferite. În schimb, graiul este definit ca parte componentă a dialectului, circumscriind o arie de răspândire mult mai îngustă, caracterizat prin anumite fenomene dialectale, mai ales la nivel fonetic și lexical. Noțiunea de grai este utilizată pentru a descrie vorbirea unei regiuni, a unei comunități restrânse, a unei familii sau a unui individ. Fără să greșim, aderăm la părerea celor care consideră că graiul reprezintă, în fond, un patrimoniu cultural inestimabil, ceea ce explică înverșunarea cu care un grup uman ancorat într-o anumită realitate regională, își apără modul specific de exprimare lingvistică, deci identitatea lui culturală.

De-a lungul cercetării s-a încercat pătrunderea în sufletul oamenilor, dar și în cel al locurilor, pentru a reda frumusețea lor, pentru a ilustra și duce mai departe tradiția, dar și pentru a cunoaște izvoarele care stau la baza formării limbii române.

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

Orașul Frasin este o așezare de munte, care face parte din Bucovina, din acea *Europă în miniatură*, după cum o numea Constantin Morariu[1], având o poziție relativ centrală în județul Suceava, mărginindu-se cu orașul Gura Humorului, aflat la o distanță de șapte kilometri, în partea de răsărit, iar comunele Mănăstirea Humorului, Vama și Stulpicani aflându-se la nord, vest și sud. În sud-est se găsește comuna Slatina, satul Găinești.

Ion Netea afirmă că atestarea prin documente scrise a acestei localități s-a produs târziu, spre sfârșitul epocii medievale, oferindu-ne, în schimb, date exacte în privința numelui orașului Frasin, afirmând faptul că acesta apare înregistrat abia în 1898, când localitatea avea titulatura de sat: „până și după aceea îmbracă formele: Frasini (1756), Frasinul (1774), Frasînul (1774), La Frass (1778), Frasen (1780), Frassin (1830), Frasinii (1896)”[2].

Localnicii mențin trează amintirea amplei perioade în care au fost sub dominație austriacă, fapt ce le-a modificat comportamentul. Dacă ne raportăm la sărbătorile, tradițiile și obiceiurile specifice zonei, se observă că toate sunt grăitoare pentru definirea modului în care omul/țăranul alege să valorifice timpul, să-l trăiască, amintind umblatul pe la case cu pluguşorul în ajunul Anului Nou, pregătirea unei mese îmbelșugate în așteptarea preotului de Bobotează, încercarea de a ieși de sub jugul păcatului strămoșesc datorită Paștelui sau bucuria petrecerii timpului în sânul familiei, la baluri – văzute ca o rupere de traiul cotidian și un bun prilej pentru purtarea cu demnitate a portului național –, la biserică, la muncă.

Menționăm, încă de la început, că pentru cercetarea de față prezintă interes atât examinarea aspectului obiectiv al activităţii verbale a indivizilor (elementele de natură fonetică, lexicală şi morfologică), cât şi aspectul ei subiectiv, adică valorile şi reprezentările sociolingvistice, deoarece scopul cercetării este de a descoperi, pentru a explica ulterior, atât formele lingvistice identificate, cât și relațiile dintre parametrii sociali (vârstă, profesie, studii, zonă, statut social) și particularitățile vorbirii.

În acest punct de anchetă, efectuând cercetarea la fața locului, am intrat în contact cu numeroase persoane, consemnând, pe larg, vorbirea a **zece** subiecți vorbitori, cu vârste cuprinse între 7 și 75 de ani, dintre care **șase** subiecți de sex feminin, iar **patru** de sex masculin, care au absolvit anumite studii (liceu sau școală profesională) sau încă urmează o școală, iar aspectele care ne interesează le desprindem cu ușurință după ce îi auzim vorbind în funcție de subiectul ales sau răspunzând la chestionarul alcătuit din 64 de întrebări selectate din *NALR Moldova și Bucovina,* I.

Întregul material prelevat a fost *transcris fonetic* conform sistemului utilizat de *Atlasul Lingvistic Român,* cu semne diacritice, deoarece s-a urmărit notarea, cât mai aproape de realitate, a variantelor de pronunțare, indispensabile pentru fonetică, dar mai ales pentru dialectologie, redând cu exactitate pronunțările regionale. Analiza acestui material lingvistic s-a făcut ținând cont de variațiile stabilite de Coșeriu, variația diastratică, diafazică și diatopică, dar și de parametrii sociolingvistici: vârstă, profesie, studii, statut social și zonă. Deși toată lumea discută despre variațiile lingvistice, având ca punct de plecare lucrarea lui Coșeriu, trebuie să amintim faptul că filologul norvegian Leiv Flydal este cel care menționează trei dintre variaţiile lingvistice: diacronică, diatopică şi diastratrică, iar Coşeriu adaugă și dimensiunea diafazică, referitoare la adecvarea vorbirii la situația de comunicare.

Putem discuta despre patru „generații” de vorbitori pe care le stabilim convențional: generația vârstnică (peste 55/60 de ani), generația adultă (între 35 și 55 de ani), generația tânără (media de vârstă fiind de 18-35 de ani) și copii de vârstă școlară. Accentul cade pe variația diastratică și pe cea diafazică, analizând ocupațiile pe care le au cei anchetați, educația care stă la baza formării lor și modul de exprimare al acestora. Variația diastratică impune criteriul socio-cultural ca element central al studiilor asupra varietăților sociale ale limbii:

> „Anumite domenii de activitate practică sau de existență cotidiană impun o selecție a mijloacelor limbii, scopul asigurării unei eficiențe maxime a comunicării. […] Criteriul socio-cultural permite deci să ne facem o

[1] Constantin Morariu, *Cursul vieții mele. Memorii,* Editura Hurmuzachi, Suceava, 1998, p. VI.
[2] Ion Netea, *Oameni și locuri la Frasin,* Editura Terra Design, Gura Humorului, 2010, p. 121.

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

imagine asupra structurii generale a limbii în raport cu structura societății și a nevoilor ei pe ramuri de activitate." (Graur, 1971: 373, 376).

Acest criteriu se întemeiază pe faptul că omul folosește limba pe care o vorbește cu scopul de a tezauriza și transmite informații despre cultura/tradiția societății din care face parte.

Vorbitorii prezintă o schimbare a unor variabile lingvistice, adaptându-și uneori pronunția la cerințele și la situația de comunicare. Răspund cât mai aproape de graiul local în discuțiile libere și încearcă să mascheze realitatea fonetică la întrebările indirecte. Cu cât au mai mult timp pentru a medita la un anumit răspuns, cu atât cresc șansele să ofere o formă pe care o cunosc, dar nu o utilizează în mod frecvent. Unii sunt refractari în a da răspunsuri care vizează experiența lor personală sau când este vorba de întrebuințarea unui anumit fonetism, preferă să nu și-l asume, punându-l pe seama construcțiilor din popor sau pe seama bătrânilor.

Important este că localnicii, în general, sunt caracterizați de deschidere, de receptivitate, reușind să transmită bogăția inestimabilă a graiului popular, oferindu-ne informații relevante despre statutul lor, pe care le-am analizat, le-am întregit și le-am dat o formă, observând faptul că formele care aparțin normei literare sunt asimilate datorită profesiilor, migrațiilor și școlii.

Analizând particularități dialectale și sociolingvistice specifice localității anchetate, scoatem în evidență următoarele fapte care vizează, pentru început, sociolingvistica și fonetica, mai exact **vocalismul.**

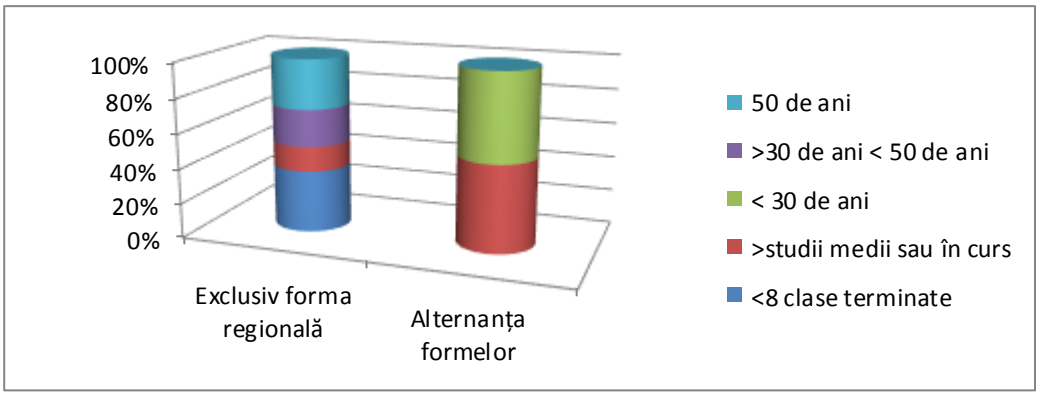
După cum afirmă și Sorin Guia[3], graiurile care aparțin subdialectului moldovean se caracterizează prin tendința de închidere a vocalelor neaccentuate *e* și *ă.* Tendința de închidere este pusă în legătură cu accentul, acesta având un rol activ în procesul modificărilor, ținând cont și de părerea unor cercetători conform cărora avem de-a face cu un accent mai puternic decât în restul dialectelor, afirmație întâlnită și la Coteanu[4]. Trebuie menționat faptul că *locul accentului* este în majoritatea cazurilor același cu cel din limba literară.

În urma studiilor efectuate în localitatea Frasin, se observă că subiecții anchetați închid vocala neaccentuată, finală sau medială, *e* la *i*[5], fenomenul are loc atât în poziție protonică: *dișpíș* (b, 75 de ani), *dișvrémi* (f, 8 ani), *fiméi≈ili, prigătéști, dișfâci* (f, 47 de ani), cât și în poziție posttonică: *pastíli* (b, 13 ani), *caldári, amésticî* (f, 75 de ani), *minúti, bíni, u≈ói≈li, víni, rúpi, lápti* (f, 68 de ani), *párti, prétini/* (b, 75 de ani), *u≈ámini/* (f, 8 ani), *apru≈ápi, mári, di, pi, animáli, ré□pidi*, (f, 47 de ani), *púni* (b, 44 de ani). Acest fenomen are frecvență mare mai ales în partea finală a cuvântului. La acest nivel trebuie să menționăm faptul că există subiecți care cunosc și norma literară pe care o utilizează uneori, dar în alternanță cu cea dialectală. De exemplu, elevul M. A. este în clasa a VII-a, are 13 ani și datorită factorului educativ cunoaște ambele forme, încercând să o folosească, într-un grad ridicat, pe cea standard, mai ales dacă nu este apropiat de interlocutor: *grăú≈nțe, mai≈ múlte féluri de mîncáre*, dar și forme pe care le utilizează în familie: *sâ- n'''váțâ sâ zbu≈ári pi cásâ.* Analizând și restul materialului cules, am identificat situații asemănătoare în conversația purtată cu G. A., 47 de ani, absolventă a zece clase, care folosește în comunicare atât norma literară, cât și formele regionale. Aceasta este influențată de factorul educativ, de mediul profesional, dar și de cel familial, deoarece a muncit într-o instituție care presupunea interacțiunea cu cei care lucrau la birouri, dar și datorită faptului că în familie nu se vorbește tot timpul dialectal, aceasta având două fete profesoare, una chiar de limba română. Redăm frânturi din conversație reprezentative pentru închiderea vocalei *e* la *i: u≈o pálâ márі dі fîən, undі îl depozitéz≈i/ pi□ntru i≈árnâ; dépindі cît îі dі márі tarláu≈a.* Vocalele palatale *e, i,* atunci când urmează după consoanele *s, z; ș, j; ț, d□*, și uneori *r,* trec la *ă, î,* adică la corespondentele lor din seria centrală: *ză̆r, zîəlі, jîntu≈ítu* (f, 68 de ani), *șîəra* (b, 75 de ani), fenomen specific, în general, graiurilor dacoromâne, cu excepția celor muntenești despre care teoriile vechi afirmă că stau la baza formării limbii române literare, lucru susținut mai ales de școala lingvistică de la București.

[3] Sorin Guia, *Elemente de dialectologie română*, p. 52.
[4] Ion Coteanu, *Elemente,* p. 85.
[5] În ALRM II închiderea lui *e* la *i* sau *i* este notată în toate localitățile din Moldova.

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

De asemenea, închiderea vocalei *ă,* în poziție finală, la *â,* reprezintă un fenomen des întâlnit: *cásâ, ru≈otúndâ* (b, 13 ani), *ápâ, fai≈ínâ, zámâ, stíclâ* (f, 75 de ani), *dátâ, afárâ, du≈óu≈â, pu≈óftâ, pt'işcâ* (b, 75 de ani), *rîɔn↑zâ, budácâ, stu≈ársâ* (f, 68 de ani). Aceste particularități coexistă cu cele în formă nealterată, identificate la câțiva copii de vârstă fragedă, proaspeți școlari : *múlte, mîŋcáre, pái≈e* (b, 13 ani), *i≈árnă, căcíulă* (f, 8 ani), care folosesc varianta regională atunci când cumunică într-un mediu familiar. I. Gheție[6] afirmă că această particularitate este specifică graiurilor moldovenești, adăugând și faptul că, ulterior, a fost întâlnită și în cele muntenești de răsărit. Se poate analiza statistica următoare pentru o imagine mai clară a acestei particularități:

Urmărind utilizarea diftongului *e≈a* final neaccentuat observăm că în unele cazuri se monoftonghează la é□: *vré□, gré□* (f, 68 de ani), *vịdé□, mé□, ŝé□, pré□* (b, 75 de ani). Sunt cazuri în care întâlnim la aceeași persoană atât forme monoftongate, cât și forme care țin de norma literară: *teleme≈á* (f, 68 de ani), formă pe care femeia o cunoaște datorită comerțului. Nu scapă de sub fenomenul închiderii nici diftongul *e≈a* aflat în poziție medială. Acest fapt este întâlnit în cazul formelor verbale: *vré□u* (b, 75 de ani) *mé□ri* (f, 47 de ani), dar și în alte categorii gramaticale: *aşé□i≈a* (b, 75 de ani), *şé□să* (f, 47 de ani). Formele sunt utilizate de către persoane în vârstă, în schimb, cei care aparțin unei clase socioculturale poziționată onorabil pe scara ierarhică sau care sunt puternic influențați de factorul educativ nu folosesc astfel de forme, utilizând în discurs formele standard.

Un alt diftong care necesită atenție, presupunând la rândul lui o închidere, este *i≈a*. Acesta, prin analogie cu diftongul *e≈a* despre care am discutat mai sus, trece la *i≈é□ : tai≈é□, i≈é□* (f, 68 de ani), *tăi≈ét, i≈é□u≈* (b, 75 de ani), *împrăşti≈é□t* (f, 47 de ani). Această asimilare vocalică evidențiază impresia acustică de grai „dulce", specific vorbirii moldovenești, estompându-se diferența dintre *i* vocală accentuată, cea mai închisă din seria anterioară, și *a* vocală centrală, cea mai deschisă.

În studiile realizate am întâlnit cazuri în care *ă* protonic, prin asimilație regresivă, se deschide la *a: strag'átâ* (f, 68 de ani), *maruntái≈lį, ramás, slanína, straín* (b, 75 de ani), *caldárį, fai≈ínâ* (f, 75 de ani), *barbáțâ, capt'íțîlį, facút, saptamîɔnâ, carúțâ* (f, 47 de ani), *gale≈átâ* (b, 67 de ani). Acest fenomen de asimilare se consideră a fi caracteristic graiurilor bucovinene, dar și al celor nord-estice ale teritoriului dacoromân. Menționăm faptul că majoritatea tinerilor nu conservă forma cu *a,* considerând-o specifică bătrânilor, iar dintre persoanele tinere anchetate niciuna nu utilizează această formă în momentul anchetei, dar au mărturisit că le este cunoscută forma care le-a fost rostită, dar nu o utilizează personal sau evită să o utilizeze.

Interesant a fost să observăm și particularitățile vorbirii unui preot din localitate, un om cu studii, încadrat în clasa socială de sus, de 60 de ani, care folosește chiar și în timpul predicilor cuvinte regionale sau pronunță regional unele forme, dintre care am reținut forma *detailat,* ca variantă a lui *detaliat*, formă pe care o folosește frecvent în conversație, confirmând faptul că nicio

[6] Vezi *Baza dialectală a românei literare*, 1975, p. 101.

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

persoană, indiferent de statutul social și nivelul de educație nu va vorbi tot timpul literar, cunoscând ambele „fețe" ale limbii. Forma adusă în discuție apare menționată în DEX ca fiind o variantă a termenului standard, dar se poate vorbi și de etimologia ei, aceasta având drept filieră limba franceză: *détailler* sau limba italiană: *dettagliare,* care pot explica utilizarea ei. (Vezi: „**DETALIÁ,** detaliez, vb. I. Tranz. A arăta, a expune, a analiza, a demonstra ceva în mod amănunțit. ♦ Refl. (Rar) A ieși în evidență, a se contura în toate amănuntele. [Pr.: *-li-a.* – Var.: **detailá** vb. I] – Din it. **dettagliare**, fr. **détailler**." (DEX, Editura Univers Enciclopedic, București, 2016, s.v *detailist, -ă*).

Analiza corpusului de texte ne arată că diftongul *e≈á,* în poziție medială, se deschide, mai exact, se monoftonghează la *á,* în cazul în care este precedat de o consoană dură. Exemplele identificate sunt: *sámâ, disárâ.* Discuția cu privire la evoluția unui diftong nu s-a terminat, astfel, observăm că diftongul *i≈e* trece la *é.* În discuția cu o persoană în vârstă de 75 ani, observăm folosirea termenului: *prétțni⁄,* de asemenea, termenul *mére≈a* este folosit de o persoană în vârstă de 60 de ani.

O altă trăsătură definitorie pentru subdialectul moldovean rezultă din păstrarea lui *î* accentuat, inițial, etimologic, dar trebuie menționată slaba utilizarea a acestei trăsături. De exemplu, *îəmpli* apare de trei ori într-un singur text ce aparține unei femei de 75 de ani, cu patru clase, dar apare folosit și de un bărbat de 67 de ani cu studii medii. Vorbim în acest caz de un fonetism etimologic, *îəmpli* provine din latinescul *ĭmpleo, implēre,* de unde a rezultat forma neatestată **emplo,* mai apoi *ắmplu* și *împlu.* Este cunoscut faptul că femeile sunt mai conservatoare comparativ cu bărbații. În româna modernă există forma verbală *a umple.* Un alt fonetism etimologic care ne atrage atenția este cel reprezentat de forma cuvântului *parétț,* rostit de o femeie de 68 de ani. Analizând etimologic termenul din româna contemporană *perete,* observăm că acesta provine din latinescul *paries,-tis.*

Cu o frecvență covârșitoare în toate anchetele dialectale realizate se manifestă *diftongarea moldovenească,* așa este numită de Emil Petrovici[7]. Aceasta constă în diftongarea lui *e* la *i≈e,* în poziție neaccentuată, cât și la *i≈é,* sub accent: *púni≈em, i≈el, pi≈eréțâ, di≈égițț, i≈élț, i≈éstț.* Tot în cadrul acestei particularități, vorbim și despre diftongarea lui *o* la *u≈o* sau *u≈ó*[8]*: pu≈oloníc, lu≈oc, u≈orézu, acu≈ólo, u≈ói≈lț, tifu≈ón, du≈óu≈âzăc, uŋcru≈ópu*[9], trăsătură identificată la toți subiecții vorbitori. Situație asemănătoare cu cea a formelor articulate ale substantivelor cu pluralul în *–i* sau *-uri⁄,* unde observăm închiderea vocalei *–e* din articolul hotărât enclitic *–le* prin asimilarea progresivă: *láptțlț* (f, 68 de ani), *maruntái≈lț, cu≈ástțlț, pisu≈árțlț* (b, 75 de ani), *húștțlț* (f, 75 de ani), *cosîtu≈árțlț* (f, 47 de ani), *rámțlț* (b, 67 de ani), *culu≈órilț* (b, 13 ani).

În privința faptelor de natură **consonantică** reprezentative, facem precizarea că graiul din localitatea Frasin nu este puternic reprezentat de fonetisme arhaice, cele care există sunt folosite în variație liberă cu fonetismele literare, în funcție de vorbitor, de situația de comunicare, dar și de variabilele sociolingvistice. Interesant este faptul că același vorbitor pronunță la diferențe scurte de timp, ba chiar în același enunț, fonetisme diferite, plecând de la cele literare, la cele identificate într-un stadiu intermediar și ajungând la cele arhaice. Uneori subiectul vorbitor vrea să mascheze formele vechi și se corectează, alteori pleacă în expunerea subiectului de la forma literară și ajunge la cea veche :

> „l-ai≈ disck' [K] dispicát pț șîəra spinắri, șî scu≈oț st'iná re≈a pț ‿u≈o pártț cu≈ástțlț șî pț álta pártț, u≈o ramás sk'iná re≈a sîəŋgurâ". (*Tăierea porcului* – subiect vorbitor: M. N., 75 ani)

Începem discuția cu fenomenele lingvistice care sunt conservate, de obicei, de către persoanele în vârstă, fără studii și fără o influență puternică de natură socioculturală. În urma materialului colectat, fie prin interviu, fie cu ajutorul chestionarului, am observat faptul că există persoane care cunosc o anumită realitate lingvistică, dar nu o mai utilizează și persoane care nu

[7] Vezi *Unele tendințe fonetice ale limbii române actuale*, în CL, VI, 1961, nr. 2, p. 331.
[8] Sextil Pușcariu, în *Limba română,* vol. II, afirmă că această modificare este mai puțin consecventă și reprezintă un fenomen specific vorbirii comune, întâlnit în mai toate graiurile populare.
[9] Provine din sl. **unkropŭ,** coexistă cu forma *ocrop.*

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

cunosc acea realitate datorită mediului în care au trăit sau preocupărilor care nu au corespuns mentalității comune. Astfel, discutăm despre fonetismul arhaic *d□,* păstrat la foarte puțini locuitori, evoluând, în cele mai multe cazuri, la constrictiva *z* atât la subiecții tineri, cât și la cei în vârstă. Acest fonetism este păstrat în cuvântul: *hîrd□ób,* de către o femeie în vârstă de 68 de ani, dar este utilizat și de un bărbat în vârstă de 44 de ani, în sintagma: *Fere≈áscă Dumnad□ău!,* rostită atunci când face o completare la întrebarea *Cum zici că este omul care nu vede deloc?*. Datorită ocurenței cuvântului *hîrd□ób*, care apare de cel puțin trei ori în anchetă, nu considerăm particularitatea lipsită de importanță.

Africatele prepalatale *ĉ, ĝ*, provenite din latinescul *c, g +e, i* au constituit un punct maxim de interes din partea cercetătorilor. Dacă Emil Petrovici se sprijină pe tratamentul africatelor prepalatale pentru a delimita graiurile dacoromâne, Iorgu Iordan susține că „rostirea ŝ și z⇓ în locul semiocluzivelor *ĉ* și *ĝ* ar fi ultima particularitate pe care și-o pierde un moldovean, atunci când suferă un puternic proces de «muntenizare» a graiului său, fie sub acțiunea graiurilor muntene, fie sub cea a limbii literare”. Tot în acest sens amintim afirmația lui Ioan Nădejde: „Despre ce trebuie să spunem că la moldoveni are o rostire mai apropiată de *ș* decât la munteni, de aceea aceștia râd de moldoveni și pretind că zicem *așele*, *șine*. Cum că *ce* al nostru va fi semănând a *ș* este de crezut, dar pentru noi este foarte limpede deosebirea și unul care ar voi să se dea de moldovan și ar rosti pe *ce* al nostru ca *șe* n-ar amăgi pe nime, fiecine l-ar lua drept străin”[10]. Romulus Todoran, în *Contribuții*, afirmă că pronunțarea lui *ĉ* ca ŝ şi *ĝ* ca z⇓ în graiurile de tip moldovenesc există încă de la începutul secolului al XVIII-lea și aduce drept argumente exemple din cronica lui I. Neculce (*Oblucîță*/ *Oblušiță, loz⇓it*). Afirmăm că, în Frasin, fenomenul fricativizării africatelor prepalatale este slab reprezentat, africatele păstrându-se, în general, nealterate, la fel ca în limba literară, indiferent de vârsta subiecților vorbitori. Africata *ĉ* fricativizată la *ŝ* am întâlnit-o în cazul a doi subiecți vorbitori, astfel menționăm cazul unei femei în vârstă de 68 de ani: *ŝu≈obánu,* dar și pe cel al unui bărbat în vârstă de 75 de ani: *dișpíŝ, zîəŝi, ŝé□, piŝu≈árîlî, piŝu≈ór,* cea din urmă formă folosită în paralel cu forma care păstrează africata: *piĉu≈ór*. În cazul bărbatului menționăm influența variației geografice, acesta copilărind într-un sat tot din județul Suceava, Stroiești, sat în care fenomenul se bucură de o bună ocurență. Dacă exemplele care ilustrează fenomenul fricativizării africatei prepalatale *ĉ* la *ŝ* au fost puține la număr, în cazul africatei *ĝ*, nu am întâlnit cuvinte care să evidențieze fricativizarea acesteia la *z⇓*. Foarte multe cazuri arată că africatele prepalatale sunt păstrate în formă nealterată. Pentru africata prepalatală *ĉ* alegem să prezentăm: *váĉilî, aĉéi≈a, neĉesár* (f, 68 de ani), *ĉiňĉ, fáĉi, ĉentimétri⁄* (b, 75 de ani), *amésțiĉ, ĉe≈ála* (f, 75 de ani), *budắĉ, zîĉ* (b, 44 de ani), *usúĉi, n‴ťu≈árĉe* (f, 47 de ani), *ĉentrifugâə, capaĉéșți* (b, 67 de ani), *căĉíulă* (f, 8 ani), *clu≈oĉésc* (b, 13 ani). În cazul africatei prepalatale *ĝ,* avem : *înreĝistréz, strîəňĝi* (f, 68 de ani), *friĝ* (b, 75 de ani), *cocléňĝi*, *sparĝ* (f, 47 de ani), *cúrĝi* (b, 67 de ani).

Fenomenul palatalizării labialelor este important pentru aria subdialectului moldovean. Acest fenomen presupune o deplasare a locului de articulare[11] al unei labiale: *p, b, m* (bilabiale), *f, v* (labiodentale) în contact cu un *iot*[12] următor.

Fenomenul „afectează” atât cuvintele moștenite din latină, în care labiala este urmată de *ĕ* sau *ī* accentuați, precum și cuvintele care au pătruns mai târziu în limbă, chiar și atunci când labiala era urmată de *i* neaccentuat. În Frasin, palatalizarea labialelor este un fenomen parțial, el nu apare la toate labialele din grai, unele dintre ele rămânând nealterate, ca în limba literară. În cazul în care palatalizarea se produce, aceasta nu înregistrează în mod obligatoriu stadiul final. Astfel, analizând

[10] Vezi *Despre dialectul moldovenesc*, în “Contemporanul”, III, 1884, nr. 22, p. 872-873, apud Romulus Todoran, *op. cit.*, p. 79.

[11] **Locul** sau **punctul de articulare** al unei consoane este locul de pe canalul fonator în care fluxul de aer este blocat sau strîmtat pentru a produce o turbulență audibilă. (https://ro.wikipedia.org/wiki/Loc_de_articulare, accesat în data de 06.02.2019).

[12] IOT, ioturi, s. n. Semivocala *i,* numită și „i consonantic”, notată de obicei în diverse alfabete fonetice cu y, j sau í. (*https://dexonline.ro/definitie/iot*, accesat în data de 06.02.2019).

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

înregistrările realizate în această localitate, observăm stadii diferite de palatalizare, unele intermediare, care păstrează labiala, altele finale, care implică eliminarea labialei. Dintre bilabialele palatalizate, cea mai bine reprezentată este bilabiala *m,* care înregistrează un stadiu intermediar de palatalizare, cu păstrarea bilabialei: *mn'él*, *mn'ic*, *mn'ícâ* (f, 68 de ani), *mn'ei≈* (b, 75 de ani), *mn'e≈u* (b, 44 de ani), *mn'ére≈a* (b, 67 de ani), formă ultilizată în paralel cu cea în care bilabiala nu este palatalizată: *mére≈a.* Această particularitate a graiului ține cont de vârstă, dar și de factorul educativ sau de cel social, astfel observăm că tinerii, persoanele cu studii sau cele care ocupă o anumită funcție utilizează cu precădere norma literară: *mic* (f, 8 ani).

În cazul bilabialei *p,* aceasta înregistrează atât un stadiu intermediar, cu păstrarea labialei, cât și unul final. Pentru a contura o imagine mai clară, avem drept exemple pentru palatalizarea în stadiul intermediar, în care se păstrează bilabiala *p*: *cu≈opt'ílâ* (b, 75 de ani), dar și *capt'íță* (f, 47 de ani), cu confuzia palatalei cu dentala *t'* muiată, normal trebuia să fie înregistrată forma *p>pk'*. Stadiul final al palatalizării bilabialei *p,* teoretic după formula *p>k'*, este reprezentat de următoarele trei situații, întâlnite la același subiect vorbitor: *disk'* [K] *dispicát* (b, 75 de ani), are intenția de a palataliza bilabiala, dar se oprește imediat după ce o rostește și se corectează, o altă situație este evidențiată prin forma: *st'ináre≈a* (b, 75 de ani) cu confuzia palatalei cu dentala *t'* muiată, după care, la o distanță foarte mică de timp, subiectul rostește: *sk'ináre≈a* (b, 75 de ani), marcând stadiul palatalizării totale. Acest subiect cunoaște și folosește și forma literară: *spinări.* Un alt exemplu pentru stadiul palatalizării totale este consemnat în răspunsurile întrebărilor indirecte, astfel la întrebarea *Dimineața când te scoli și ți-e părul zburlit, cu ce dai prin el ca să-l netezești?,* o femeie în vârstă de 75 de ani spune *k'éptînu.* Dacă palatalizarea în stadiul intermediar este folosită, uneori, în mediul familial, și de către persoanele tinere care au studiile finalizate sau ocupă o funcție importantă, cea în stadiul final nu mai este caracteristică acestei zone. Referitor la această situație, menționez cazul unei tinere profesoare, care utilizează forme regionale în mediul din care provine: *stre≈apță*, iar forme academice în mediul profesional.

Fricativa labiodentală sonoră *v,* urmată de *i* sau *e* are două reflexe: *vy* care trece la *y,* dar și *vh'* care evoluează la z⇓. În Frasin, lucrurile stau sub o altă formă, fie labiodentala *v* rămâne nealterată, fie cunoaște alte stadii. La întrebarea *Cum îi spui la insecta galbenă care seamănă cu albina, dar nu face miere?* primim următoarele răspunsuri: *vi≈éspļi* (f, 7 ani), observăm labiodentala nealterată, dar primim și răspunsuri precum: *g'éspļi* (f, 75 de ani), pe lângă această palatalizare în stadiul *g',* întâlnim și forma *zéspļi* (b, 67 de ani). Pentru o mai bună înțelegere a fenomenului sunt necesare și răspunsurile de la întrebarea *Cine face gaură în măr?,* astfel, observăm următoarele stadii: păstrarea labiodentalei conform normei: *vi≈érmļi* (f, 7 ani), palatalizare în stadiul *g': g'érmļi* (f, 47 de ani), dar și trecerea la stadiul *ĝ*: *ĝérmļi* (f, 75 de ani). Răspunsurile la întrebarea *Când dormi și ți se pare că mergi cu trenul sau că ești în târg, ce zici că faci?* întăresc ideile prezentate până acum: *g'isắz* (f, 75 de ani), *viséz* (f, 47 de ani). Aceste fenomene diferențiază încă o dată vorbirea bătrânilor de cea a tinerilor, cea a oamenilor cu puține studii față de cea a persoanelor care se bucură de circulație și deschidere mai largi.

Fricativa labiodentală surdă *f,* urmată de *i* sau *e* particularizează și ea două cazuri: *fh'* care trece la *h'* și *fs'* care evoluează la *ŝ.* În Frasin mai sunt câteva persoane, în vârstă, care folosesc aceste foneme, dintre care *ŝ*-ul este mai des întâlnit, comparativ cu *h'*: *ŝerbínți*, *ŝertį.* Din cadrul persoanelor înregistrate, când adresam întrebările indirecte, am întâlnit o femeie de 68 de ani, care, vorbind despre *bubu≈ói≈,* a decis să povestească o întâmplare din copilărie, folosind sintagma: *cîn u≈o h'ert mamalíga.* Palatalizarea în stadii intermediare este specifică zonelor din Maramureș și Transilvania, din acest motiv se presupune că în localitate au imigrat unele graiuri transilvănene.

Ceea ce ne atrage atenția este trecerea de la *j* la *ĝ,* sau coexistarea ambelor forme*: ĝu≈os* (f, 68 de ani), *ju≈ós* (b, 75 de ani), *ĝu≈os, jos* (f, 47 de ani), *ju≈óc* (f, 8 ani). Observăm că subiectul vorbitor de 47 de ani, cunoaște și utilizează atât forma regională, cât și pe cea cu fonetismul ca în limba literară. Despre acest fenomen au discutat numeroși lingviști, astfel, referindu-se la vechimea

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

fenomenului, lingvistul român A. Turculeț[13] afirmă că depalatalizarea prepalatalei sonore *j*, înainte de *o, u*, este un fenomen vechi, produs până în secolul al XVI-lea.

Dentalele *t, d, n*, urmate de vocala *e* sau *i*, nu se alterează, sunt înregistrate forme precum: *láptį, di≈égîtį, pu≈oloníc* (f, 68 de ani), *scu≈átį, párti≈a* (b, 75 de ani), *di≈opártį* (f, 75 de ani), *dįdįsúpt* (b, 44 de ani), *prįgătéștį, de≈ásupra* (f, 47 de ani), *capaĉéștį* (b, 67 de ani), *sáni≈a* (f, 8 ani).

Un alt fenomen reprezentativ este constituit de durificarea consoanelor *s, z, ș, j, ț, p, m* în poziție medială, ducând la velarizarea vocalelor *e* sau *i* următoare: *du≈óu≈âzăĉ* (f, 68 de ani), *sîɜŋgurâ* (b, 75 de ani), *zî* (f, 47 de ani).

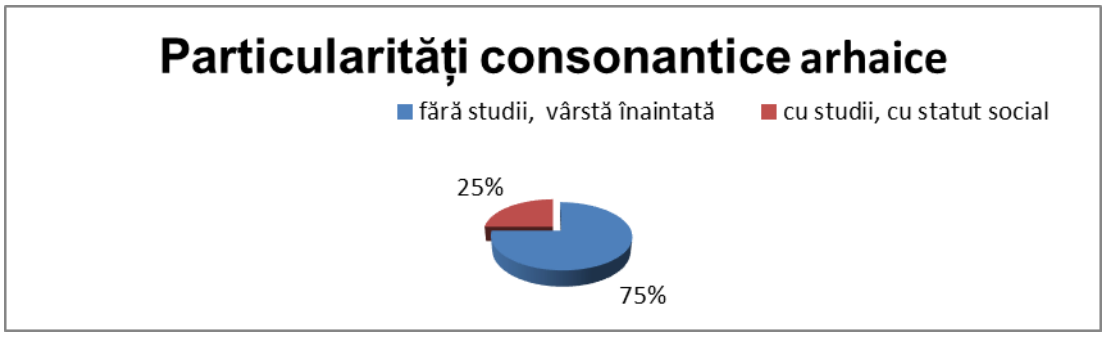
Realitatea acestei zone anchetate pune în lumină și alte particularități fonetice de interes, mai exact se face referire la **schimbările fonetice** de tipul: proteza consoanei laringale *h* în cuvântul *húli≈u*, întrebuințat de către un băiat de 13 ani. Întrebat de unde cunoaște această formă, subiectul ne spune că este forma întrebuințată des în mediile din care face parte: grupuri de prieteni sau familie.

Întâlnim, tot ca modificare fonetică, hipercorectitudinea, pentru forma *k'îșcâ*< ucr. **kyška**, astfel se folosește forma *pt'îșcâ* (b, 75 de ani), ce prezintă palatalizare în stadiul intermediar, în care se păstrează bilabiala *p*, cu confuzia palatalei cu dentala *t'* muiată, dar și *pîșcâ.*

De asemenea, unii subiecți folosesc forme în care s-a produs afereza vocalei *a: ĉála* (f, 68 de ani), *ĉéi≈a* (b, 67 de ani), *méstįĉ* (f, 75 de ani) pentru verbul *a amesteca.*

În cazul unei persoane de sex feminin, de 75 de ani, întâlnim adverbul de aproximație *vreo*<lat. ***vere-unus**, sub forma *vu≈o*, constând în dispariția consoanei vibrante *r*, dar și într-o modificare la nivelul diftongului.

Variantele regionale suscită atenția noastră, astfel observăm folosirea de către un bărbat de 75 de ani forma adverbială: *cu≈ompléct.* Același subiect folosește o altă formă adverbială care nu corespunde normei: *drec*, formă ce poate fi interpretată ca fiind un fonetism etimologic, raportându-ne la etimologia latinească a cuvântului, și anume lat. **directus.**

În urma anchetelor dialectale realizate în Frasin, ne-am ocupat și de ceea ce implică partea **morfologică**, adică de forma cuvintelor, dar și de modificările care operează atât în planul formei, cât și în cel al conținutului.

Dacă vorbitorii din orașul Frasin prezintă numeroase fenomene de natură fonetică, cele morfologice nu se bucură de aceeași dezvoltare. În cele ce urmează vor fi prezentate faptele cu un grad mare de ocurență:

a) Formele pronominale și adjectivale demonstrative: *acesta, aceasta, aceștia* și *acela* sunt întâlnite la vorbitorii în cauză cu ușoare modificări, astfel semnalăm: *aísta* (f, 75 de ani; b, 44 de ani), *ásta* (f, 68 de ani; b, 67 de ani), *ăști≈a* (b, 13 ani), *aĉi≈ála* (b, 44 de ani).

[13]Vezi *Observații asupra rostirii șuierătoarelor în graiurile dacoromâne*, în Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza, 1980, XXVI, p. 62.

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

b) Prepozițiile nu scapă de sub egida modificărilor, precizând că prepoziția *prin* < *pre* + *în,* se întâlnește la majoritatea subiecților sub forma *pin* (f, 68 de ani; b, 67 de ani), înregistrată în dicționar ca fiind o formă regională sau o formă învechită, utilizată în scrierile vechi.
c) Sufixul imperfectului la verbele de conjugarea a II-a, care au infinitivul în *–ea,* dar și la cele de conjugarea a IV-a, care au infinitivul în *–i* și diftongul *e≈a* se transformă în *é□: pîrlé□, îm↑vîrté□i≈, vịdé□* (b, 75 de ani). În plus, participiul verbelor de grupa I suferă unele modificări, astfel verbul *a împrăștia* are în forma participiului terminația *– é□t: împrăști≈é□t* (f, 47 de ani).
De asemenea întâlnim construcții cu infinitivul după verbul *a începe: ň″ĉépị a lasá* (f, 68 de ani), *ňĉepị a strîňĝi* (f, 47 de ani).
Un subiect de 13 ani, băiat, produce o confuzie în privința unei forme verbale pentru persoana a III-a, plural, cu persoana I, singular: *íi≈ mănîɜŋc.*
d) Adverbul cu forma *amú,* caracterizat de sincoparea velarei surde, are o frecvență majoră în vorbirea persoanelor, indiferent de vârstă: *amú* (f, 47 de ani; b, 75 de ani). Pe aceeași linie, nefiind consemnată în DEX ca formă regională, adverbul *undeva,* suferă o modificare în privința formei, întâlnit la unele persoane în forma *uŋívá* (f, 68 de ani), se observă sincoparea dentalei sonore *d.*

Nu au fost remarcate structuri alambicate în privința frazelor, vorbitorii prezentând într-o ordine logică întâmplările, punând accent pe mesaj și nu pe formă. Acest lucru caracterizează exprimarea orală, mai puțin îngrijită, fapt ce poate constitui și un argument în favoarea utilizării formelor scurte sau a unor expresii familiare. În plus, subiecții nu știau la ce este folosit materialul, iar timpul nu era suficient, astfel încât aceștia să-și poată pregăti un mesaj, ceea ce reduce gradul de eroare în identificarea particularităților vorbirii.

Intenționând să inventariem cuvintele folosite de subiecții anchetați din localitatea Frasin, urmărind și evoluția lor semantică, aducem în prim-plan sfera **lexicului** compus din totalitatea cuvintelor care există şi care au existat cândva în limbă.

Sprijinindu-ne pe *NALR Moldova și Bucovina,* se pot delimita, din punct de vedere lexical, trei grupuri ale subdialectului moldovenesc: unul de nord, care cuprinde Bucovina, nordul Moldovei și nordul Republicii Moldova, un altul de centru, în care intră centrul Moldovei și centrul Republicii Moldova și unul de sud, cuprinzând sudul Moldovei și sud-vestul teritoriului din stânga Prutului. Ne interesează partea de nord, deoarece Frasinul se încadrează în această delimitare. Cercetătorii au observat în aceste zone o mai mare prezență a împrumuturilor din ucraineană și germană. Pentru a verifica calitatea informației, ne centrăm atenția, în privința elementelor lexicale consemnate în anchetele realizate, astfel avem cuvinte aparținând limbii:

Din domeniul *păstoritului:*
- albaneză: *strúŋgâ* < cf. alb. **shtrungë.**
- bulgară: *hîrd□ób* < bg.v**ărzop;** *cu≈omárnic*< bg. **komarnik.**
- germană: *budácâ* < cf. germ. **butte.**
- turcă: *ŝu≈obán* < tc. **çoban;** *teleme≈á* < tc. **teleme.**

Din domeniul *alimentelor:*
- bulgară: *slanína*< bg. **slanina** (Dicționarul oferă și etimologia din sârbă: sb. **slanina***)*
  u≈oréz < bg. **oriz.**
- maghiară: *tu≈óbâ*< magh. **dob.**
- slavă: *k'ipéri*/< sl. **piperŭ.**
- ucraineană: *pt'íșcâ*<ucr. **kyška;** *húșți* < ucr. **husca.**
  bu≈órș<ucr. **borșci** (Dicționarul oferă și etimologia din rusă: rus. **borșci)**
- turcă: *rak'íu≈* <tc. **raki.**

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

Din câmpul lexical al animalelor, păsărilor, plantelor şi insectelor:

- maghiară: *húli≈u*< magh. **ölyü.**
- ucraineană: *hulúb*< ucr. **holub.**

Din categoria lucrurilor, a obiectelor şi din domeniul medical:

- bulgară: *capt'íţî*<bg. **kopica;** *şîəpcâ*<bg. **šipka;** *sáni≈a* <bg. **sani.**
  tigái≈e <bg. **tigan.** În DEX apare şi etimologia din sârbă: **tiganja.**
- slavă: *cu≈ásа*<sl. **kosa;** *u≈ográdă*<sl. **ograda;** *uŋcru≈ópu*<sl. **unkropŭ;**
  brázdį< sl. **brazda.** *ştirb*<sl. **štrŭbŭ.**
- turcă: *tarláu≈a*<tc. **tarla;** *su≈óbâ*<tc. **soba.**
- ucraineană: *pu≈oloníc*<ucr. **polonnyk;** *búbį*<ucr. **buba.**
- albaneză: *căcíu≈lă*<cf. alb. **kësul'ë.**
- germană: *şparhát*<germ. **Sparherd;** : *reu≈matísm*<germ. **Rheumatismus.**

Din latină amintim: *galéţîlį* < lat. **galleta**, *caldárį* < lat. **caldaria**, *u≈álâ*<lat. **olla**, *g'érmį*<lat.**vermis**, *g'éspį*<lat ***vespis**, *váci*<lat.**vacca**.

Vorbitorii prezintă o schimbare a unor variabile lingvistice, adaptându-şi uneori pronunţia la cerinţele şi la situaţia de comunicare. Răspund cât mai aproape de graiul local în discuţiile libere, şi încearcă să mascheze realitatea fonetică la întrebările indirecte. Cu cât au mai mult timp pentru a medita la un anumit răspuns, cu atât cresc şansele să ofere o formă pe care o cunosc, dar nu o utilizează în mod frecvent. Am întâlnit o persoană care nu păstrează tot timpul aceeaşi formă pentru a reprezenta o anumită realitate, nu este foarte sigur de forma pe care o foloseşte: *vînturíşcâ,* pi≈eréţâ *vînturélį* (b, 67 de ani), indiferent de cuvântul folosit, acesta face o confuzie cu forma **vânturáşcă/ vânturătoare,** ce trimite la acea maşină folosită la separarea amestecurilor.

Am ales treizeci şi trei de cuvinte folosite de aceşti locuitori, reprezentative pentru zona Frasinului şi am descoperit că acestea provin din şapte limbi diferite, pe care le amintim în funcţie de aport: bulgară, ucraineană, slavă, germană, turcă, maghiară şi albaneză.

În urma prezentării principalelor particularităţi de natură fonetică, lexicală şi morfologică a acestui grai din Bucovina, s-a evidenţiat specificul acestuia, caracterul conservator, ataşat de vechile tradiţii lingvistice, dar şi gradul de deschidere spre inovaţie, spre noutate, spre normă. Toate acestea se află în strânsă legătură cu societatea, dar şi cu individul. În urma studierii aspectelor sociolingvistice reflectate în aceste localităţi, am ajuns la concluzia că niciun subiect vorbitor nu întrebuinţează exclusiv limba literară, reluând ideea că factorul educaţional şi ierarhia socială influenţează din ce în ce mai mult evoluţia graiurilor.

BIBLIOGRAPHY

Atlase şi dicţionare

ALRM II = *Micul atlas lingvistic român,* Partea a II-a, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române,* Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2016.

NALR-Mold. Bucov. = *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova şi Bucovina,* vol. I-II, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion. A. Florea, Ion Nuţă, Adrian Turculeţ, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1987-1997.

Volume de specialitate

COŞERIU, Eugen, *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice,* versiune în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997.

COTEANU, Ion, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

GHEŢIE, Ion, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1975.

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)

GRAUR, Al. (coord), *Tratat de lingvistică generală,* Editura Academiei, București, 1971.
GUIA, Sorin, *Elemente de dialectologie română,* Editura Vasiliana'98, Iași, 2014.
IORDAN, Iorgu, *Introducere în studiul limbilor romanice*, Editura Institutului de Filologie Română, Iaşi, 1932.
NETEA, Ion, *Locuri și oameni la Frasin,* Editura Terra Design, Gura Humorului, 2010.
PUȘCARIU, Sextil, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, Editura Academiei Române, București, 1959.
TODORAN, Romulus, *Contribuții de dialectologie română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

Articole

PETROVICI, Emil, „Unele tendinţe fonetice ale limbii române actuale", în CL, VI, nr. 2, 1961, p. 331.
TURCULEȚ, Adrian, „Observaţii asupra rostirii șuierătoarelor în graiurile dacoromâne", în Analele ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza, 1980, XXVI.

BDD-A29598 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:00 UTC)